

Svensk sammanfattning

STARK, UNIK OCH LOVANDE

Mot en vision för Europas glest
befolkade norr (NSPA) år 2020

Inledning

Europas nordligaste och mest glest befolkade regioner har speciella förutsättningar för utveckling av näringslivet och för att skapa goda, vitala livsmiljöer. Det har uppmärksammats på europeisk nivå, både genom strukturfondsbidrag och genom transportstöd. Med utvidgningen av EU går emellertid regionalpolitiken in i en ny fas. Konvergensmålet inom EU:s sammanhållningspolitik riktar sig nu i huvudsak mot de nya medlemsländerna. I resten av Europa ska regionala bidrag fungera som verktyg i arbetet med att uppnå ökad tillväxt och hållbar utveckling.

Den nordligaste och mest glesbefolkade regionen står väl rustade för att i partnerskap med EU-kommissionen nå dessa mål. Ett långsiktigt samarbete mellan regionens representation i Bryssel har gjort det möjligt att etablera begreppet ”Northern Sparsely Populated Areas”, NSPA, på den europeiska arenan (på svenska ”det glest befolkade norr”). I det nya EU-fördraget står det även att särskild hänsyn ska tas till ”regioner med allvarliga och permanenta, naturbetingade eller demografiska nackdelar, så som de nordligaste regionerna med mycket låg befolkningstäthet.” Norra och östra Finland, norra Norge och övre och mellersta norrland i Sverige har därmed en gemensam och stark position i Bryssel.

Regionen har en rad utvecklingsmöjligheter som kan tas tillvara de kommande åren. Dess betydande naturresurser kan nyttjas till hela Europas fördel. Med gränser mot både nordvästra Ryssland och Arktis kan den fungera som en länk mellan dessa strategiskt viktiga områden och resten av Europa. Den har ett välutvecklat nätverk av forskningscentra, universitet och högskolor och många innovativa företag som återfinns i världstoppen inom sin nisch. De nordiska välfärdssystemen och en öppen, konsensusbaserad förvaltning har skapat flexibla lokalsamhällen med en förmåga att anpassa sig.

Samtidigt står det glest befolkade norr inför en rad utmaningar. Den demografiska utvecklingen har pekat nedåt en lång tid, och många mindre samhällen riskerar att avfolkas. På samma gång växer många av regionens större städer i snabb takt, vilket bland annat ställer nya krav på infrastruktur. Gruvdrift, utvinning av fossila bränslen, skogsbruk och fiskerinäring skapar betydande inkomster, men frågan är i vilken grad dessa kommer regionen och lokalbefolkningen till godo på lång sikt. I tillägg skapar bättre tillgänglighet till europeiska och globala marknader nya möjligheter för export, men det skapar även ökad extern konkurrens för lokala näringslivsaktörer.

Regionen visar att det finns möjligheter att uppnå ekonomisk tillväxt på platser långt ifrån de stora metropolerna, men att ett ramverk som gör det möjligt för privata aktörer att utnyttja möjligheterna behövs. Här är det inte tal om att ”kompensera för handikapp”. Det kan istället konstateras att tillgång till arbetskraft med rätt kompetens, riskvilligt kapital och infrastruktur är avgörande för att området ska kunna konkurrera på samma villkor som andra. Dessutom skapas inte automatiskt ett harmoniskt, balanserat lokalsamhälle med ett rikt och varierat näringsliv som gör tillväxten hållbar och socialt meningsfull. Det är nödvändigt att styra utvecklingen i den riktningen genom en kombination av målinriktade offentliga insatser och privata initiativ. Områdets regionala aktörer argumenterar därför för att regionalpolitiken kan göra skillnad i det glest befolkade norr. Med relativt begränsade medel kan negativa spiraler vändas till hopp och framtidstro.

Visionsarbetet, som ligger till grund för den här publikationen, handlar om att konkretisera denna uppfattning, och att skapa förslag till mål och insatser som kan användas i ett europeiskt sammanhang. I arbetet har drygt 50 representanter, alla aktiva inom det glest befolkade norr, deltagit. Aktörer från svenska kommuner, landsting, länsstyrelser, regioner, universitet och privata sektorn, från motsvarigheter i Finland och Norge, samt nationella offentliga aktörer från dessa länder och från Grönland arbetade vid två tillfällen år 2008 tillsammans för att gemensamt definiera önskad regional utveckling fram till år 2020, och utveckla strategier för att uppnå dessa mål. Året 2020 valdes för att det motsvarar slutet av den kommande strukturfondsperioden (2013-2020). De ambitioner som uttrycks kan därmed användas direkt i förhandlingar om prioriteringarna för denna period. Texten nedan är baserad på resultatet av dessa diskussioner, för utförligare rapport se Gløersen, Erik (2009) Strong, Specific and Promising - Towards a Vision for the Northern Sparsely Populated Areas in 2020, Nordregio.

Ett visionsdokument är en del i en process och även en inbjudan till nya inspel och förslag. Vi hoppas att denna svenska version ska inspirera till vidare diskussioner och ännu större ambitioner för det glest befolkade norr.

Aktivt påverkad demografisk utveckling

Den demografiska polariseringen är en stor utmaning för området. Visionen är att regionala och lokala myndigheter gradvis ska inta en position där de aktivt kan styra denna utveckling istället för att bemöta den som en utifrån påtvingad begränsning. För att nå dit är det nödvändigt att definiera ett bosättningsmönster som är politiskt önskvärt och praktiskt genomförbart. Det bör baseras på till exempel socioekonomiska, kulturella och ekologiska argument. Insatser och strategier måste få skilja åt mellan platser, inte minst med tanke på dagens varierade bosättningsmönster med allt från de spridda rurala bosättningsarna i norra Finland till koncentrationen av små och mellanstora tätorter längs norska kusten och i delar av norra Sverige.

Visionen är att det år 2020 med framgång genomförs strategier för hållbar demografisk utveckling i alla områden inom det glest befolkade norr. I lokalsamhällen där avfolkning är betraktat som en nödvändig anpassning till ekonomiska förändringar finns specifika strategier för nedtrappning utarbetade. De ser bland annat till att den kvarvarande befolkningen har tillgång till lämplig service. Det finns då även strategier riktade mot områden som omvandlas från åretruntsamhällen till mera säsongsbetonade fritidshussamhällen.

I områden där målsättningen istället är att stabilisera befolkningstillväxten finns medel för att åstadkomma detta. Hur ekonomisk livskraft ska uppnås i dessa områden har tydligt definierats och konkreta strategier genomförs. Lokala aktörer som till exempel föreningar, lokala intressegrupper, företagare, politiker och tjänstemän mobiliseras för att tillsammans identifiera potentiella utvecklingsområden och fördela befintliga resurser.

Där långsiktiga strategier för att uppnå demografisk, social och ekonomisk hållbarhet kan formuleras har lokala myndigheter med andra ord kapacitet att genomföra de åtgärder som behövs. Detta sätt att förstärka livskraftiga samhällen på är även vägledande i arbetet med att definiera hur samspelet med europeiska, regionala och nationella institutioner ser ut.

Bakgrund

Stora delar av det glest befolkade norr har upplevt en minskande befolkning de senaste åren. Mellan 1992 och 2007 ökade till exempel endast 14 av regionens 189 arbetsmarknadsregioner befolkningsmässigt vilket även lett till intern polarisering. Minskningen är särskilt svår i ett antal mindre arbetsmarknadsregioner. Som en följd av detta blir det allt svårare för de berörda kommunerna att erbjuda en långsiktigt hållbar servicenivå och att balansera utbud och efterfrågan av arbetskraft.

Sjunkande befolkningstal kan dessutom vara självförstärkande då platsers attraktionskraft minskar i takt med befolkningen efter att servicenivån nått en kritisk punkt. Med undantag för vissa fiskesamhällen längst den norska kusten och gruv- och turismssamhällen i Sverige och Finland så är trenden tydlig: mellan 2005 och 2007 växte främst områden inom pendlingsavstånd till städer med minst 10,000 invånare.

Utvecklingen ser alltså olika ut. Därför behövs olika vi-

sioner för olika sorters områden. På platser med stark tillväxt bör fokus ligga på kontroll över markanvändning och förstärkande av urbana kvaliteter. I vissa områden som idag minskar, men som har ekonomisk potential, bör nya modeller utarbetas för att skapa mera balanserade samhällen som trots sin storlek kan locka både kvinnor och män i alla åldrar. I andra områden är det nödvändigt att acceptera en minskning om den sammanfaller med nödvändiga förändringar av den ekonomiska strukturen. Att okritiskt bevara dagens bosättningsmönster bör alltså inte utgöra ett mål i sig.

Inte minst med tanke på de sociala kostnader som är kopplade till att avveckla existerande bosättningar och att bygga upp nya, så behövs en genomförbar långsiktig strategi för att styra bosättningsutvecklingen. Den behövs även för att komma över känslan av att den demografiska utvecklingen är ödesbestämd och därför inte går att påverka. Att i detta läge passivt förlita sig på marknadskrafter är inte tillräckligt. De kan till exempel inte förutse framtida behov av naturresurser som förnybar energi, för vilka bosättningsmönster kan bli viktigt. Vissa utmaningar måste hanteras innan en önskad bosättningsstruktur kan definieras och åtgärder genomföras, eftersom både principerna och aktörerna som ska styra hur strategin utformas saknas i dagsläget.

Genom att skapa en debatt kring vikten av ett bosättningsmönster som bidrar till en mera hållbar social, ekologisk och ekonomisk utveckling på EU-nivå, kan diskussionen lyftas till att bli mera generell och strategisk och mindre platsspecifik. En enhetlig och övergripande hållning skulle då gradvis kunna utvecklas. Det skulle först och främst kunna resultera i en större förståelse för betydelsen av ett fortsatt befolkat norr med tanke på territoriell sammanhållning på europeisk nivå. Det skulle även visa hur långsiktig hållbar utvinning av platsbundna naturresurser inte kan ske utan mänsklig närvaro. En gemensam europeisk hållning skulle dessutom kunna förnya dialogen kring hur de demografiska utmaningarna ska tacklas mellan nationella, regionala och lokala myndigheter inom det glest befolkade norr.

Den här utvecklingen kunde följa logiskt av den pågående europeiska debatten kring åldrande och minskande befolkningar. Området har de senaste åren upplevt dessa problem och har samlat på sig erfarenhet av att hantera dessa, vilket ger området en specifik roll i diskussionen på EU-nivå. Lösningar som till exempel innovativa sätt att organisera tjänster, telemedicin och kommunala transportlösningar på kan

inspirera ett växande antal regioner i Europa. Genom denna profilering av det glest befolkade norr skulle demografiska frågor komma upp på agendan, vilket i sin tur kan skapa en proaktiv europeisk hållning gentemot stundande utmaningar.

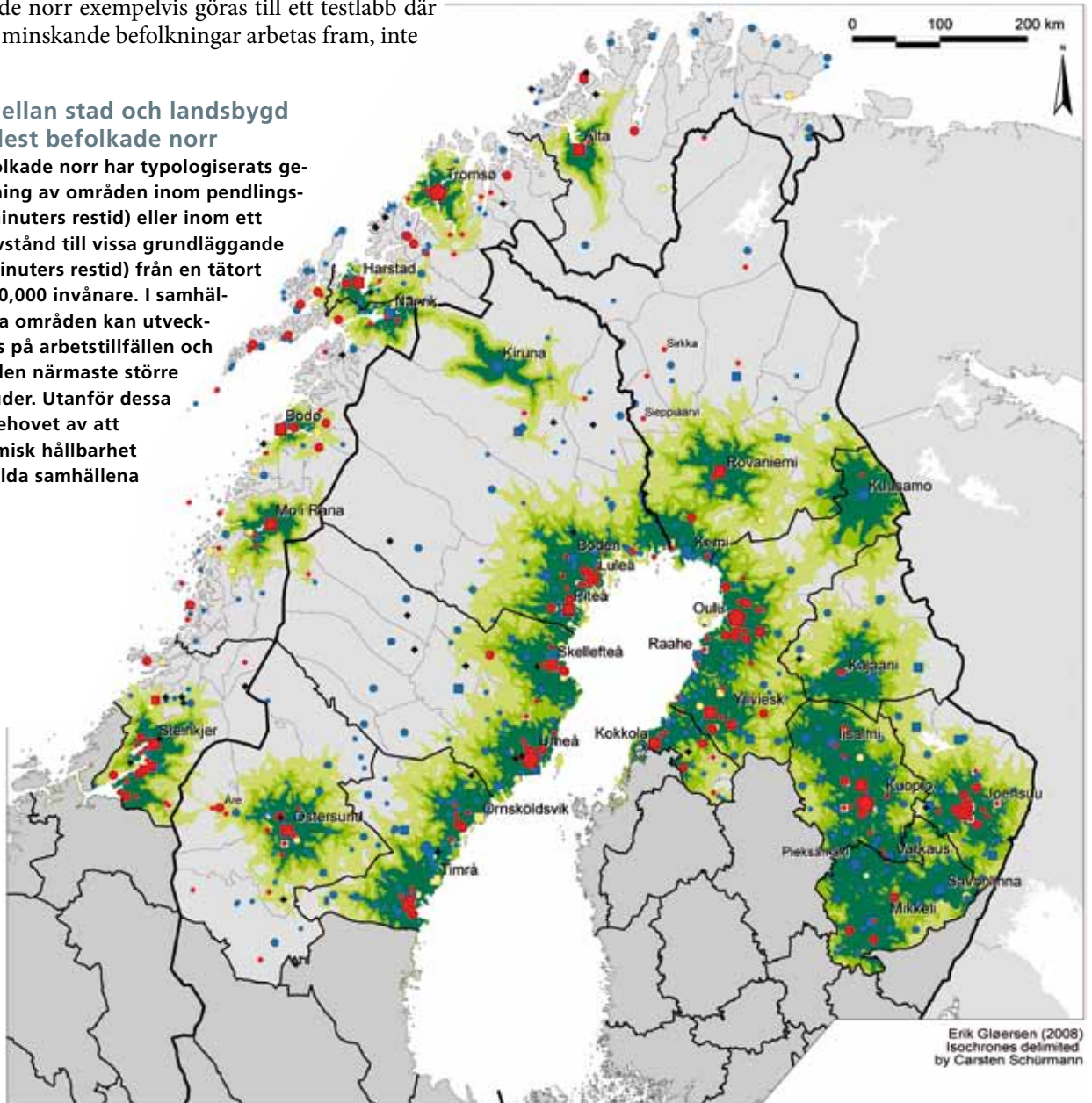
Åtgärder

Långsiktiga övergripande åtgärder baserade på platspecifika strategier behövs för att nå visionens mål i olika typer av områden. För att möta denna utmaning i en positiv anda kan det glest befolkade norr exempelvis göras till ett testlabb där hantering av minskande befolkningar arbetas fram, inte

minst med fokus på offentliga tjänster och på att stödja utveckling av innovativa lösningar. För att förankra och koordinera dessa åtgärder behövs regionala ramar för hur aktörer ska samarbeta lokalt och skapa och genomföra utvecklingsstrategier. Det är särskilt viktigt med stöd till projekt som utmanar förutfattade meningar kring vilka aktiviteter som kan skapa försörjningsmöjligheter och långsiktiga arbetsplatser inom området. □

Dynamik mellan stad och landsbygd inom det glest befolkade norr

Det glest befolkade norr har typologiserats genom avgränsning av områden inom pendlingsavstånd (45 minuters restid) eller inom ett acceptabelt avstånd till vissa grundläggande tjänster (90 minuters restid) från en tätort med mer än 10,000 invånare. I samhällen inom dessa områden kan utvecklingen baseras på arbetstillfällena och tjänster som den närmaste större tätorten erbjuder. Utanför dessa områden är behovet av att uppnå ekonomisk hållbarhet inom de enskilda samhällena större.

Erik Gleersen (2008) Isochrones delimited by Carsten Schürmann

Demografiska trender inom NSPA (2000-2005) och avstånd räknat i tid till tätorter med mer än 10 000 invånare

Avstånd i tid till tätort med mer än 10 000 invånare

- 45 minuter eller mindre
- 45 till 60 minuter
- 60 till 90 minuter

Befolkningsstorlek 2005 och demografisk förändring 2002-2005

Befolkning år 2000	Minskat	Oförändr.	Ökat
Mindre än 1000	•	○	•
1000 till 5000	•	○	•
5000 till 10 000	•	○	•
10 000 till 50 000	•	○	•
Större än 50 000	•	○	•

Nationsgräns
Regionsgräns (NUTS 3)
Kommungräns

Ny bebyggelse (○) och försvunnen bebyggelse (⊕) mellan 2000 och 2005.

Balanserade, dynamiska samhällen

Många invånare i det glest befolkade norr framhäver de sociala kvaliteterna i lokalsamhällena de bor i. Närhet, trygghet och ett rikt förenings- och kulturliv nämns som viktiga. Samtidigt lider regionen av brist på kvinnor, unga och inflyttande. För att förändra detta måste regionen utvecklas så att både kvinnor och män kan identifiera sig med området och njuta av hög livskvalitet. Även unga och inflyttande från andra länder behöver attraheras. För att lyckas krävs stor förståelse för de situationer som lett till dagens obalans.

Visionen är att alla tillväxtområden inom det glest befolkade norr år 2020 gör framsteg i processen med att skapa balanserade samhällen i fråga om genus, ålder och kulturell bakgrund. Samtidigt uppfattas då regionen som dynamisk och attraktiv bland både invånare och utomstående, kvinnor som män. Detta tack vare förbättrade kommunikationer och ett starkare varumärke. År 2020 ska det glest befolkade norr bygga sin ekonomiska utveckling på balanserade, livskraftiga och företagsamma lokalsamhällen, snarare än att låta in-

dustriella investeringar styra den demografiska utvecklingen.

Bakgrund

Många kommuner i det glest befolkade norr karaktäriseras av ett underskott av kvinnor, en stor andel gamla och en märkbart lägre andel utrikes födda i jämförelse med nationella genomsnitt. Det kan ses som både symptom och bakomliggande orsak till obalanserade lokalsamhällen.

Att de norra perifera områdena associeras med ”manliga

Elena Ström arbetar som delprojektledare inom den traditionellt manligt dominerade gruvindustrin. För att skapa balanserade, dynamiska samhällen måste även företag ta sitt ansvar och inte ytterligare förstärka dagens genusobalans. Foto: LKAB

värden" ligger djupt rotat i deras industriella historia. Traditionellt "manliga yrken" till exempel inom gruv- och skogs-näring och processindustri har lyfts fram medan det funnits en tendens att värdera kvinnors arbete lägre. Det här förvrängda sättet att se på lokalekonomierna förklarar delvis varför kvinnors arbetspotential inte framhävts tydligare. Många kvinnor anser att konservativa manliga värdenormer fortfarande råder i lokalsamhällen inom regionen, särskilt i fråga om synsätt på ekonomisk utveckling. Det här leder till det underskott av kvinnor som blir alltmer problematiskt i många samhällen.

I tillägg har kvinnor generellt sett en högre utbildningsnivå och är mera benägna att anpassa sig till förändrade ekonomiska förutsättningar. Ett mera attraktivt samhälle för kvinnor skulle därför inte bara förbättra den sociala miljön och göra den demografiska situationen mera hållbar utan även underlätta för entreprenöriell kapacitetsuppbyggnad lokalt.

Underskott på unga utanför större städer beror inte främst på att de flyttar för att utbilda sig, utan snarare på att de inte flyttar tillbaka efter utbildningen. Särskilt i ekonomiskt goda tider hittar ungdomar jobb i den del av landet där de studerat och återvänder därför inte till uppväxtorten. Lösningen är alltså inte endast att uppmuntra utbildning inom regionen utan kanske främst att göra det mera attraktivt att flytta tillbaka.

Sett ur ett större perspektiv måste ekonomiska strategier i allmänhet söka nya tillvägagångssätt. Inriktningen mot export av naturresurser och varor från processindustrin måste kompletteras med en ökad fokus mot exportorienterade kunskapsintensiva verksamheter och tjänster för att skapa robustare och mer diversifierade lokala ekonomier. Genom att till fullo integrera detta i kommande strategier kan den traditionella betoningen på manligt dominerade sektorer utmanas och en positiv spiral påbörjas. Ett nytt synsätt på ekonomin kan attrahera fler kvinnor vilka i sin tur kan driva på utvecklingen mot nya former av entreprenörskap.

Åtgärder

I arbetet mot att nå visionen bör kvinnors bidrag till samhällets ekonomiska livskraft lyftas fram och specifika åtgärder med fokus på kvinnors levnadsvillkor genomföras.

För att lyckas i strävan mot visionen måste även företag ta sitt ansvar och nya investeringar inom till exempel gruvindustrin bör inte ytterligare förstärka könsobalansen. Berörda företags sociala ansvar måste uppmärksammas och regleringsmekanismer installeras som gör att konkreta, effektiva åtgärder som garanterar att samhällen som är balanserade både i fråga om ålder och om kön växer upp kring nya industrier.

Genom att göra projekt för unga till en återkommande del av en långtidsstrategi för ekonomisk utveckling ska unga återvända i större utsträckning efter studier. Utländsk arbetskraft ska lockas till regionen genom strategier för långsiktig social integration. □

Exempel 1.

Gruvindustrin i finska Lappland

Omsättningen inom gruvindustrin i finska Lappland är i dagsläget ca 60 miljarder € av en total regional bruttoprodukt på 9,8 miljarder €. Tre gruvor är verksamma i området, de två guldgruvorna Suurikuusikko (Kittilä) och Pahtavaara (Sodankylä) samt en kromgruva i Kemi. Tillsammans har de idag cirka 770 anställda men utvecklingspotentialen är stor. Utvinning av fosfat, nickel, koppar, järn, vanadin, palladium, platina och andra mineraler skulle kunna skapa mellan 1,000 och 10,000 nya arbetstillfällen fram till år 2020. Jobben skulle uppstå på en rad olika platser, många av dem är idag isolerade och har en liten befolkning.

Den gränsöverskridande järngruvan i Pajala-Kolari skulle kunna innebära 1,800 nya jobb. För att den ska kunna utvecklas krävs dock att järnväg till Kemi byggs.

En stor utmaning är att organisera utvinningen av mineralerna så att de regionala och lokala vinsterna maximeras på lång sikt. Inflödet av medel från ökade arbetstillfällen och skatter måste styras så att de genererar en stabil bas för långsiktigt hållbara lokalekonomier. Den sociala balansen i lokalsamhällena måste också främjas.

Exempel 2

Ristijärvi Seniorpolis: ett innovationscentrum för äldrevård

Obalans mellan åldersgrupper kan användas för att skapa ekonomisk utveckling. I finska Ristijärvi kommun som lig-

ger i regionen Kainuu finns en ovanligt hög andel äldre. Nästan 30 % av befolkningen är över 65 år. Inom det glest befolkade norr har endast de två kommunerna Ra-utavaara i Finland och Pajala i Sverige högre andelar.

Ristijärvi har beslutat att se denna demografiska utmaning som en möjlighet snarare än ett hot. Nu jobbar kommunen till och med för att öka andelen äldre, framförallt genom att uppmuntra utflyttade pensionärer att flytta tillbaka. Kommunen framhäver därför sina miljömässiga kvaliteter och den höga servicenivån som erbjuds pensionärer.

Den här satsningen är en del i konceptet "Seniorpolis" vilket baseras på tankar om att ett ökat tillhandahållande av tjänster till äldre skapar jobb-möjligheter för yngre. Det i sin tur ökar livskraften i kommunen och ökar befolkningen inom alla åldrar.

Seniorpolis är även ett kunskapscenter där affärsverksamhet som främjar välfärd och möjligheter för äldre att välja sin livsstil utvecklas. Det samverkar med forskningsinstitutioner, privata och offentliga företag och föreningar. Huvudinriktningarna är utbildning, bostäder, vård och rekreation. Målsättningen är att främja kunskap, teknik, produktutveckling och företagskoncept inom tjänster till äldre. Närvaron av så många äldre används på så sätt som en grund för innovation.

Källa: Seniorpolis - a unique Finnish concept for senior citizens (2008).

<http://www.seniorpolis.com/kuvat/Esite-Seniorpolis1.pdf>

Ett mera kosmopolitiskt norr

Det glest befolkade norr har ett nätverk som sträcker sig över hela världen och med tanke på till exempel företagens internationella verksamheter är området öppet mot omvärlden. Samtidigt visar den låga andelen utlandsfödda en annan bild där ett mera regionalt avgränsat samhälle träder fram. Området kan på ett tydligare sätt bli en del av resten av världen genom ökade kontakter och ökad mångfald. Regionens strategiska läge i brytpunkten mellan Ryssland, Arktis och Europa gör dessutom att potentialen för att utveckla internationella kontakter och mera internationellt utbyte är stor.

Visionen är att området år 2020 bevarar lokala traditioner samtidigt som det är mer internationellt orienterat och multikulturellt än idag. Närheten till Ryssland märks tydligare och den struktur för administrativt samarbete som nationella och regionala myndigheter utvecklat ligger till grund för ekonomisk samverkan. På lång sikt blir detta basen för en gemensam gränsöverskridande arbetsmarknad. I takt med att befolkningen i nordvästra Ryssland blir rikare ökar dessutom deras konsumtionsbehov och företagen inom regionen står redo att möta detta. Som en följd ökar välståndet även i det glest befolkade delarna av norra Norden. Därtill har den

ökade integrationen av utrikes födda haft en särskilt stark positiv påverkan på den sociala miljön, inte minst i glesbygden.

Bakgrund

Bristen på arbetskraft har begränsat den ekonomiska utvecklingen i regionen under senare år. I tillägg till att attrahera kvinnor och unga så ses ökad internationell immigration som en lösning på problemet. I åtskilliga av områdets lokalsamhällen har inflyttning av människor från både gamla och nya EU-länder, Ryssland och andra länder utanför EU

Exempel 3

Inflyttare till norska Finnmark återvänder till Ryssland

Samtidigt som det i norra Norge uttrycks en oro för brist på arbetskraft så framstår kapaciteten för att integrera utländsk arbetskraft som bristfällig. Det illustreras av de 35 intervjuer som gjorts med kvinnor i åldrarna 20-40 år, som flyttat från samhället Teriberka nära Murmansk på Kola-halvön till Båtsfjord i Norge. Anledningen till flytten var de negativa sociala och ekonomiska konsekvenser som Sovjetunionens kollaps förde med sig. Efter några år inom fiskindustri i Båtsfjord så flyttade dock samtliga kvinnor tillbaka. Som skäl till återflytten anges brist på acceptans, både i arbetslivet och socialt. De möttes ofta av nedvärderande attityder, särskilt i fråga om deras arbetskompetens. Detta trots att flera av dem var välutbildade och hade erfarenhet av att jobba i ledande positioner. De placerades dock ständigt längst ner i arbetsmarknadshierarkin. Som en följd av detta blev de aldrig integrerade. Inledningsvis såg de fiskeindustrin som en ingång till en fortsatt karriär, men de lyckades aldrig stiga i graderna och valde till slut att flytta tillbaka till Ryssland.

Parallella intervjuer med representanter för arbetsmarknaden visar att de aldrig var medvetna om problemen som immigranterna stötte på. De såg istället processen som positiv eftersom att den skapade ett utbud av billig arbetskraft som kunde täcka underskottet av norska kvinnor. En bra möjlighet att lägga grunden för en mera dynamisk lokal utveckling missades därför.

Källa: Aure, Marit (2008) *Arbeidsmigrasjon fra Teriberka til Båtsfjord 1999-2002. Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskaplige fakultetet, Institutt for planelegging og lokalsamfunnsforskning.*

Exempel 4

Migration till norra Sverige

I intervjuer med personer som flyttat till mindre orter i Västerbotten eller Norrbotten för att arbeta, och med personer som flyttat till området permanent först efter att under en period ägt fritidshus i området, framkommer flera tips på hur offentliga aktörer skulle kunna underlätta anpassningen till det nya samhället.

Totalt gjordes 25 intervjuer med 12 kvinnor och 16 män (vissa intervjuades i par), 13 med arbetskraftsimmigranter och 12 med fritidshusägare som flyttat permanent. I den första gruppen kom nio från länder inom EU och i den andra kom sju av tolv från EU-länder.

Inom båda grupperna återkom önskemål om utökad information från kommun och andra viktiga samhällsaktörer. Många kände sig vilsna när de först flyttat och varken kände till språk eller kultur. De efterfrågade därför dels mera skriftligt informationsmaterial om till exempel banksystem, skatter och hälso- och sjukvård på olika språk, åtminstone på svenska och engelska. Flera hade även gärna sett ett mera aktivt bemötande från till exempel kommun och arbetsförmedling. Inte minst eftersom att de upplevde att de borde kunna bli en tillgång för de små och ofta krympande samhällen de flyttat till.

Andra konkreta förslag som presenterades var till exempel en lista på "saker som bör göras vid flytt från annat land". Andra önskade att personal på kommunerna skulle kunna bemöta nyinflyttare på engelska och att kommuners hemsidor ska finnas på engelska.

Vissa av de intervjuade visade sig ha svårt att integreras i samhället socialt medan andra poängterade att de känt sig varmt välkomna i byn de flyttat till.

Källa: *Intervjuer för projektet DERREG, Work Package 2. Genomförda av Louise Robertsson och Moa Hedström, Nordregio. Se www.derreg.eu*

inneburit flera ekonomiska vinster. Inte minst immigranternas chans att med nya ögon se möjligheter som de som redan bor i området inte uppmärksammat, fylla tomma stolar i befintliga företag och återuppliva samhällen lyfts fram.

För att se mera av dessa goda exempel, och garantera att de ekonomiska fördelarna med immigrationen kombineras med en långsiktig social integration behövs en mera ambitiös övergripande strategi för inflyttning.

Redan idag visar det glesbefolkade norr flera styrkor som kan locka, exempel är servicenivå, natur och relativt höga löner. Men de små samhällena behöver öka sin kapacitet för att integrera inflyttare med olika kulturella och sociala bakgrunder. Målsättningen är att främja inflyttning som ger mervärde för hela samhället, inte att importera arbetskraft.

Processen som ska leda till ett mer mångfacetterat område kan även komma att göra regionen mera attraktiv för kvinnor och unga. Ett resultat kan bli att traditionella kulturella och politiska system som dessa grupper ofta upplever som negativa bryts ned.

Framväxten av ett mera kosmopolitiskt glesbefolkat norr bör även kopplas samman med en ökad ekonomisk inte-

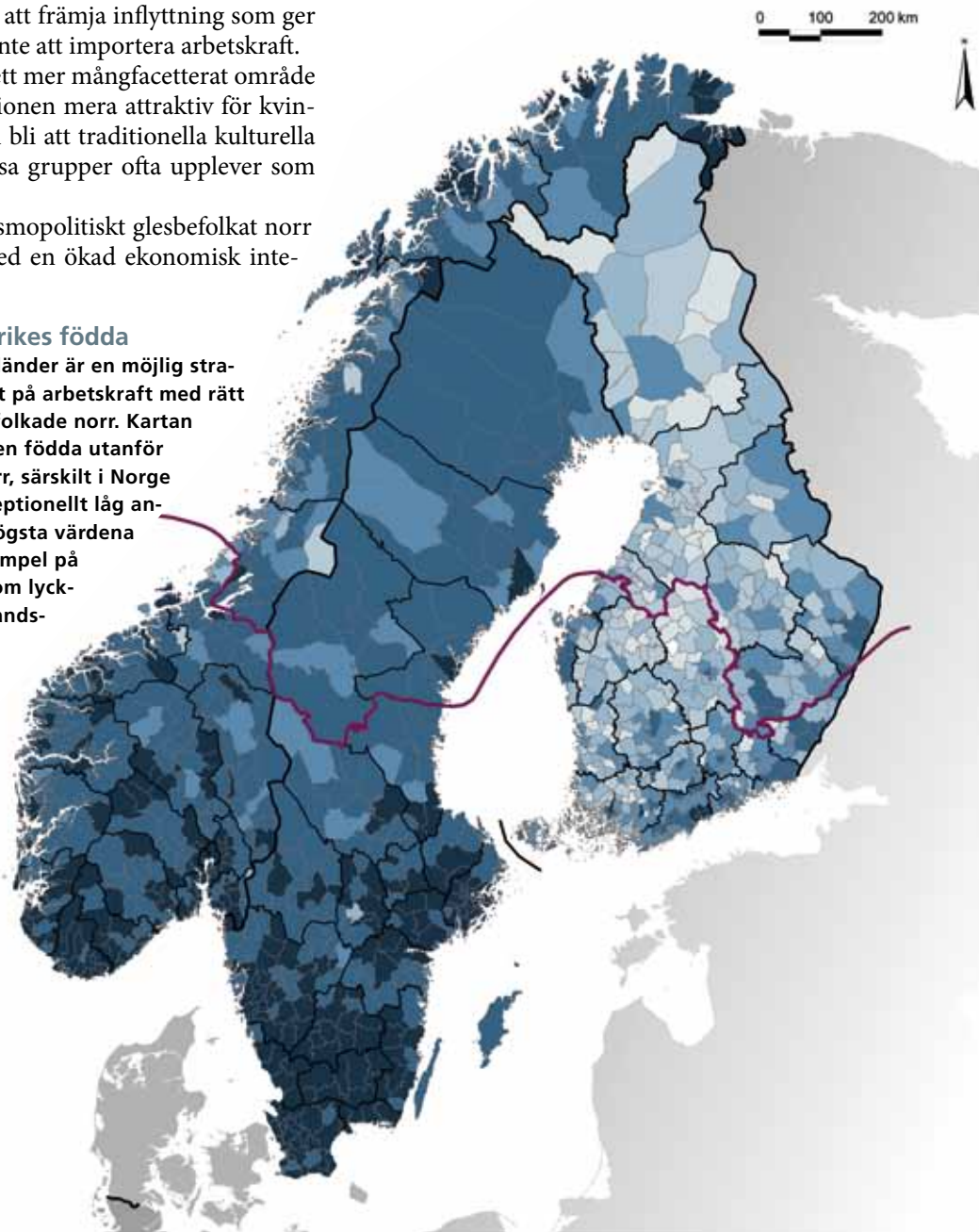
gration med Ryssland. Det antas leda till ett ökat flöde av personer och varor över den ryska gränsen.

Åtgärder

Möjliga strategier för att locka personer med rätt kompetens att flytta till regionen behöver identifieras. I tillägg bör immigranternas ekonomiska och sociala behov generellt, samt deras behov av tjänster från lokalsamhället när de flyttar in specifikt, uppmärksammas. Dessutom behövs ett ökat utbyte av goda erfarenheter av social integration mellan lokalsamhällen inom det glesbefolkade norr. □

Underrepresentation av utrikes födda

Immigration från icke-nordiska länder är en möjlig strategi för att kompensera för brist på arbetskraft med rätt kompetenser inom det glesbefolkade norr. Kartan visar att andelen av befolkningen födda utanför Norden är högre i söder än i norr, särskilt i Norge och Sverige. Finland har en exceptionellt låg andel immigranter generellt, de högsta värdena finns i Helsingforsregionen. Exempel på små samhällen inom området som lyckats locka ett märkbart antal utlandsfödda kan dock ses.

Andel av befolkningen födda i utanför Norden

Proportion av kommuners befolkning födda i icke-nordiskt land (2007)

Källor: National statistical institutes
Antal här eventuellt underkattats i vissa kommuner då andel utrikesfödda inte visas i statistiken ifall gruppen understiger 5 personer.

Erik Glaersen (2008)

NSRF:s södra gräns

© Nordregio & NLS Finland

Förstärkta urbana kvaliteter

Det glest befolkade norr utgörs inte bara av landsbygd och alla platser i regionen karaktäriseras inte av utflyttning. Ett antal städer har vuxit snabbt de senaste åren. Tillväxten gör att flera platser uppfattas som alltmer urbana när tjänster och livsmiljö i ökande utsträckning liknar situationen i de södra och centrala delarna av Norden.

Visionen är att tätorter i området år 2020 erbjuder attraktiva levnadsvillkor med väl fungerande offentliga utrymmen, dynamiska kulturscener och markanvändning som fungerar både socialt och miljömässigt. Utbudet av offentliga och privata tjänster bidrar väsentligt till hela regionens attraktivitet. Därtill är både större och mindre tätorter väl sammankopplade med internationella nätverk, särskilt inom forskning och utveckling, industriell produktion och transport.

Samtidigt gör fokus på ny teknik att tätorterna blir mera energieffektiva och minskar sina koldioxidutsläpp. Klimatstrategier genomförs utan att för den delen skapa en omotiverad koncentration av befolkning och aktiviteter.

Bakgrund

Tillväxten har på vissa platser varit så snabb att arbetet för att kunna erbjuda den växande befolkningen fortsatt god

livskvalitet behöver uppmärksammas, särskilt i fråga om tillgång till natur och arkitektonisk miljö.

Utbyggnad av infrastruktur gör även att städerna blir tillgängliga för fler och att pendlingsavstånden ökar. I vissa fall kopplar infrastrukturen samman flera städer i "polycentriska regioner", vilket kan bli fallet med Sundsvall och Umeå efter Botniabanans intåg. Ett annat exempel är området kallat Fyrkanten där flera omkringliggande mindre orter kommit att kopplas ihop med Luleå till en större gemensam arbetsmarknad. I andra fall förstärks den monocentriska strukturen och en stark centralort växer ytterligare i takt med att omkringliggande mindre områden blir mera tillgängliga.

Den ökade mobiliteten är i båda fallen positiv för de lokala arbetsmarknaderna. Med större upptagningsområde blir de mera varierade och får en större massa. På så sätt blir de mera motståndskraftiga mot yttre påverkan som konjunktursvängningar och finansiella kriser. Ökad mobilitet

Utbyggnad av infrastruktur gör att städerna blir tillgängliga för fler och att pendlingsavstånden ökar. På bilden ses resecentrum för Botniabanans i Umeå. Banan kopplar samman området mellan Sundsvall och Umeå och bidrar till att bilda en "polycentrisk region".

Foto: Norrtåg

riskerar dock att leda till ökade utsläpp och större sårbarhet vid förändringar i priset på fossila bränslen. Det lägger fokus på miljövänliga pendlingslösningar för att undvika ett ökat personbilsberoende.

De långa avstånden mellan orter inom regionen gör däremot att utrymmet för att koppla samman många av städerna, samt städer och landsbygd är begränsat, även med tåg. Den roll som städerna inom det glest befolkade norr spelar för regional utveckling skiljer sig på så sätt från många andra europeiska städer. De långa avstånden gör att de snarare fungerar som tillväxtmotorer inom sina respektive pendlingsområden än inom större områden. I centrala delar av Europa ses relationerna mellan städer och den omkringliggande landsbygden utgöra en bas i den regionala utvecklingen då företag och konsumtionskraft från städerna sprids till närliggande mindre orter. Denna ”spillover-effekt” är mindre inom det glest befolkade norr, där ses den endast kring de största städerna. I de flesta fall finns plats för alla företag inom stadens område vilket gör att anledningen att spridas till större omkringliggande områden minskar.

Utvecklingsvisionerna som finns inom området är därför mera individuellt formade efter enskilda städer än vad som är fallet på många andra platser i Europa. En övergripande vision som binder samman hela regionen finns dock även här, men fokuserar snarare på att göra städerna till knutpunkter i internationella nätverk, både vad gäller kunskapsproduktion, produkter och transport än att binda samman

städerna inom regionen.

Utvecklingen i Haparanda-Tornio, symboliserat av etableringen av IKEA sticker däremot ut. Där kan ett nytt synsätt på tjänsteutbud ses, upptagningsområdet för kunder är nämligen hela Nordkalotten och ända in i Ryssland. Det visar på en stor mobilitet i området, något som borde lyftas fram och beaktas i utvecklingsstrategier.

Åtgärder

Förbättringen av urbana kvaliteter bör ses som ett verktyg för att öka hela det glest befolkade norrs attraktivitet. Effekterna kan spridas genom att förstora de interna ”funktionella regionerna” inom vilka tjänster och arbetstillfällen nyttjas, både runt enskilda centralorter och genom samarbete mellan flera olika orter.

I tillägg behöver bedömningar kring i vilken utsträckning detaljhandel och bostadsprojekt ökar eller minskar beroendet av fossila bränslen göras.

Politik som bidrar till att koncentrera befolkning med hänvisning till att det effektiviserar energianvändning och minskar koldioxidutsläpp bör utmanas genom att alternativa sätt att producera, konsumera och resa i glesbygd presenteras. Fokus bör till exempel ligga på att skapa infrastruktur-lösningar som både gynnar exportindustrier och skapar nya förutsättningar för pendling. Innovativa lösningar inom kollektivtrafiken i glesbygd bör även uppmuntras. □

Robust och produktiv lokalekonomi

Det glest befolkande norr har många tillgångar. Inom området finns betydande naturresurser, en högt utbildad befolkning, en hög grad av institutionell och social stabilitet och en god tradition av flexibilitet och anpassning. Det senaste årtiondet har regionen dessutom upplevt en intensiv ekonomisk tillväxt. Men när efterfrågan på till exempel stål, timmer och fiskeriprodukter sjunker så får det snabbt konsekvenser för området. Lokalekonomins känslighet för dessa, och andra externt påtvingade omställningar som till exempel klimatförändringar, behöver minska.

Visionen för år 2020 är att den exportorienterade produktionen av råmaterial samt processindustrierna ökat sin konkurrenskraft medan områdets hela ekonomi diversifierats. Samtidigt cirkulerar en större del av inkomsterna från råvaru- och processindustrin i regionen då ett bredare utbud av tjänsteföretag utvecklats. Delar av tjänstesektorn som inledningsvis inriktade sig på tjänster till exportindustrin i området har utvecklat stor expertis. Det gör att de får kunder världen över.

Bakgrund

Ökad vidareförädling av områdets råvaror har under åren lyfts fram som ett sätt att diversifiera de lokala ekonomierna och minska sårbarheten. På grund av, bland annat brist på arbetskraft och riskkapital har denna ambition inte fullt ut kunnat uppnås. En framtida strategi bör bevara ambitionen att öka vidareförädlingen och sikta mot bibehållen konkurrenskraft bland de befintliga utvinnings- och processindustriföretagen, samtidigt som den tydligare uppmärksammar andra delar av ekonomin.

Sårbarheten kan minskas genom en strategi som bygger på regionens samlade styrkor. Utvecklingen bör därför vila på

Exempel 5

Geografiska och icke-geografiska styrkor

Över hela det glest befolkade norr dyker dynamiska och uppfinningsrika kreativa aktiviteter allt oftare upp och utmanar den traditionella synen på ekonomisk utveckling. I norra Sverige har exempelvis Acusticum i Piteå utvecklats till att inkvartera ett trettiotal företag inom musik, media och ljud samtidigt som ett norrbottniskt filmkluster utvecklats kring det offentligt ägda bolaget Filmpool Nord. Andra exempel är Filmpool Jämtland och prisvinnande medieföretaget North Kingdom.

De mest nordliga delarna av regionen har även visat sig besitta specifika kvaliteter som passar bra för rymdrelaterade aktiviteter som raketuppskjutning och kommunikation med satelliter. I både Nordland och Norrbotten har detta uppmärksamats och verksamheter utvecklats.

<http://www.acusticum.com>, <http://www.fpn.se>,
<http://www.northkingdom.com/>, <http://www.ssc.se>,
<http://www.rocketrange.no>,
<http://www.virgalactic.com>

de tre benen råvaru- och processindustri, små och medelstora kunskapsintensiva företag samt företag inom tjänstesektorn.

Strategin bör sikta mot bibehållen konkurrenskraft bland de befintliga utvinnings- och processindustriföretagen genom riktade insatser mot effektivisering av teknik, organisation och kommersiell verksamhet. Den bör vidare sträva mot att nå en maximal och hållbar utvinning av områdets naturresurser. Om möjligt bör insatser riktas mot marknader med hög och stabil efterfrågan. Med tanke på de kombinerade effekterna av klimatförändringar och minskande tillång på fossila bränslen och mineralresurser kommer regionens roll i det globala produktionssystemet att förändras. Ökad medvetenhet om negativ miljöpåverkan av högtintensivt jord-, skogsbruk och fiske i centrala delar av Europa gör att produktionen inom dessa verksamheter sjunker. Som en konsekvens kan vissa områden inom regionen, där utvinning tidigare lagts ner för att den inte varit ekonomiskt lönsam, komma att uppfattas som mera attraktiva. Därför måste sätet att se på produktion inom jord-, skogsbruk, fiske, energi, och gruvnäringen ständigt uppdateras och anpassas till globala förändringar i efterfråge- och produktionsmönster.

Strategin bör framförallt sikta på att utveckla antalet små och medelstora kunskapsintensiva verksamheter, inte minst inom forskning och utveckling, högteknologisk produktion och media. Både områden inom vilka det glest befolkade norr redan utvecklat konkurrensfördelar och utveckling av nya starka branscher bör stå i fokus. De senaste landvinningarna inom områden som bioprospektering, cleantech, telemedicin, skogsbruk, biltestverksamhet, fiske och fiskuppfödning illustrerar omfattningen och kvaliteten inom forskning och utveckling. Målsättningen är att området även i fortsättningen ska driva på den internationella kunskapsutvecklingen, och att dessa aktiviteter ska utgöra ytterligare en ekonomisk grund i regionen.

En tredje målsättning i strategin bör vara att göra ekonomierna inom regionen mera cirkulära. Finansiellt inflöde bör med andra ord i större utsträckning leda till ekonomiskt utbyte mellan aktörer inom regionen. Det här betyder inte minst att det lokala tjänstutbudet bör ökas och varieras. Målsättningen är att öka lokalsamhällets vinster av exportorienterade aktiviteter och externa investeringar. Utbyggnad av tjänster är lika viktigt för regionens långsiktiga ekonomiska utveckling som vidareutvecklingen av exportindustrin är.

Synsättet som hittills har dominerat, där tjänstesektorn blivit relativt lågt prioriterad, har skapat en ekonomi där stora delar av vinsterna kommit att disponeras av ägare och investerare som inte bor inom det glest befolkade norr. En förstärkt tillväxt inom tjänstesektorn skulle kompensera för detta genom att skapa ett system för produktion och utbyte som är mer regionalt och lokalt baserat. En fortsatt tillväxt inom tjänstesektorn skulle alltså skapa en mer balanserad relation till externa marknader och på så sätt bidra till att göra regionen mindre ”perifer”.

Detta gäller tjänster riktade till både företag och privatpersoner. Även de senare gör nämligen att vinster från export i

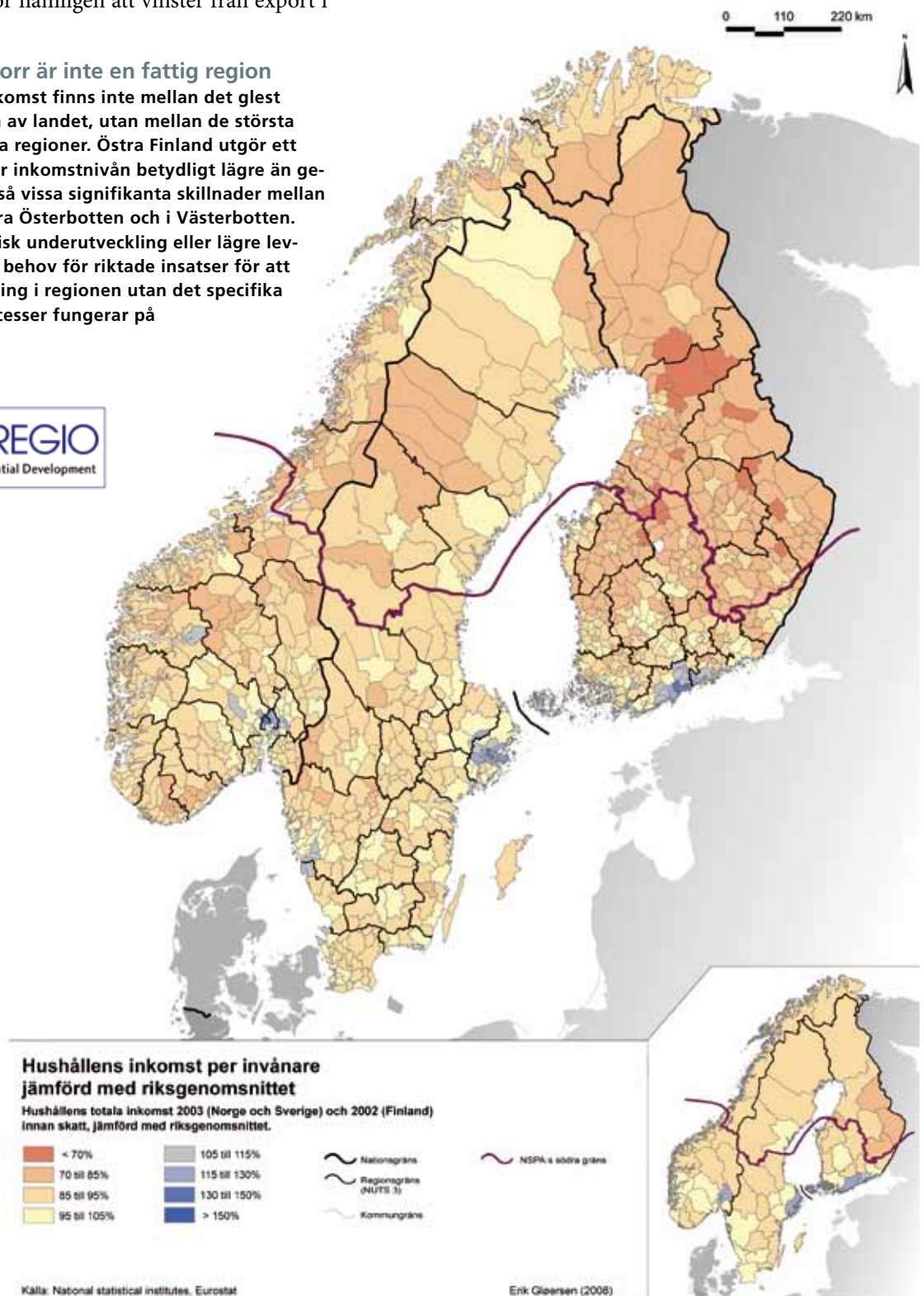
större utsträckning ”återvinns” i regionen. Kommunala och regionala offentliga tjänster räknas också in. Det ökar det cirkulära flödet lokalt genom att skapa lokalbaserad konsumtion av tjänster som genererar högre inkomst för hushållen och ökar köpkraften.

Åtgärder

För att nå visionen måste integrationen av marknader för tjänster till företag stärkas. Offentliga insatser bör även fokusera på små och medelstora företag som kan uppmuntras att utvecklas kring större industriella projekt. □

Det glest befolkade norr är inte en fattig region

De stora skillnaderna i inkomst finns inte mellan det glest befolkade norr och resten av landet, utan mellan de största stadsregionerna och andra regioner. Östra Finland utgör ett märkbart undantag, där är inkomstnivån betydligt lägre än genomsnittet. Det finns också vissa signifikanta skillnader mellan kusten och inlandet i Norra Österbotten och i Västerbotten. Det är alltså inte ekonomisk underutveckling eller lägre levnadsstandard som skapar behov för riktade insatser för att främja ekonomisk utveckling i regionen utan det specifika sätt som ekonomiska processer fungerar på

Att finska Lappland lyckats så bra med att attrahera turister till sin satsning på jultomten är resultatet av en proaktiv turismstrategi som initierades redan på 1980-talet, kombinerat med en anmärkningsvärd samsamarbetsinsats av privata kommersiella aktörer.

Foto: Rovaniemi
Tourism & Marketing Ltd.

Koordinerade insatser för att främja hållbar turism

Världen över görs insatser för att locka turister till allt från storstadsmetropoler till avlägsna byar. Många vill tjäna pengar på besökare, inte minst inom det glest befolkade norr. För att synas i mängden av destinationer som lockar, och för att minska säsongberoendet, behöver området strategier och samverkan.

Visionen målar upp ett område med en blomstrande turismindustri som lockar både utländska turister inresserade av vildmarks- och naturupplevelser och inhemska besökare år 2020. Turism används som ett komplement till andra aktiviteter för att behålla livskraften i små avlägsna orter. För att uppmuntra denna "multiaktivitet" har lämpliga finansiella och regelmässiga åtgärder vidtagits. Områdets attraktivitet har ökat och turisternas upplevelser i regionen har förbättrats genom en ökad samverkan mellan sektorer som transport, logi, kultur och upplevelseindustrin.

Bakgrund

Turism påverkar redan idag den ekonomiska sammanhållningen inom regionen positivt genom att skapa inkomster på platser bortom städernas pendlingsavstånd. Det bidrar även till att skapa arbetstillfällen åt kvinnor. Turism är en av de största exportorienterade aktiviteterna inom tjänsektorn men förhoppningarna är att inkomster från turister ska öka ytterligare. Samtidigt gör en stor säsongsbundenhet att självständiga näringsidkare och anställda inom turism ofta måste överleva på andra aktiviteter vid lågsäsong.

Det är svårt att sja om hur klimatförändringar påverkar

områdets attraktivitet. Å ena sidan kan en generell temperaturopphöjning ge potentiellt positiva effekter genom att förlänga sommarsäsongen och minska antalet snösäkra skidorter i Centraleuropa. Å andra sidan kan resultatet bli en ökad nederbörd under sommaren och en försvagad Golfström vilken kan minska regionens attraktionskraft.

Något som kan konstateras är dock att ett ökat fokus på evenemangs- och upplevelseturism kan göra att intäkterna från de turister som oavsett säsong besöker området ökar. Naturen erbjuder stora möjligheter för upplevelser av olika slag, både genom sin skönhet och genom den stora orörda vildmark som finns.

Inte bara natur utan även kultur kan locka turister. Att göra området mera kulturellt attraktivt är nära sammankopplat med en förändrad självbild inom det glest befolkade norr, och även utveckling av innovativa aktiviteter som bygger på lokal tradition. Ett gott exempel på ett sådant initiativ är till exempel Riddu festivalen i norska Kåfjord som den samiska befolkningen står bakom. Den har arrangerats årligen sedan 1991 och lockar både lokala och internationella besökare. Andra goda exempel som inte bygger på lokal kultur men som bidrar till att stimulera lokal kulturell och social dyna-

mik, och till att öka platsers attraktivitet är luftgitarrfestivalen i finska Uleåborg, rockfestivalerna i Joensuu i Finland och i norska Tromsø och den årliga fotbollsturneringen för ungdomar i Umeå. Turismstrategier är följaktligen nära sammanlänkade med arbete med att utveckla platsers varumärken.

Samarbete är avgörande för om satsningar på turism i regionen lyckas eller inte. I vilken grad ansträngningar för att skapa nya turism- och kulturaktiviteter faktiskt bidrar till att öka antalet besökare beror dels på nationella och internationella kopplingar och dels på hur väl regionala aktörer lyckas samverka för att skapa sammanhållna paketlösningar. Regionens roll med att koordinera denna samverkan är viktig.

Åtgärder

För att uppnå målsättningen behövs erfarenhetsutbyte inom det glest befolkade norr kring marknadsföring av platser samt evenemangs- och upplevelsebaserad turism. En fortsatt utveckling av gränsöverskridande turistområden och produkter behövs även mellan länderna inom regionen. □

Exempel 6

Turismutveckling

Att finska Lappland lyckats så bra med att attrahera turister till sin satsning på jultomten är resultatet av en proaktiv turismstrategi som initierades redan på 1980-talet, kombinerat med en anmärkningsvärd samarbetsinsats av privata kommersiella aktörer. Det ses ofta som ett utmärkt exempel på ett område som lyckats kommersialisera en immateriell resurs som jultomten, och samtidigt exploaterat unika geografiska förutsättningar som närheten till polcirkeln, klimatet och de samiska traditionerna. Ishotellet i Jukkasjärvi är ett annat exempel på en lyckad varumärkesstrategi, det har fått stor uppmärksamhet i internationell media och har bidragit till att sätta Sverige på kartan.

I östra Finland har regionala myndigheter jobbat hårt för att marknadsföra området runt Saimensjön som ett geologiskt och historiskt intressant världsarv med stor naturlig skönhet. Det sker som en del i en större satsning på att attrahera turister till området och är resultatet av en process där lokala, regionala och nationella myndigheter har medverkat.

<http://www.rovaniemenkehitys.fi>

<http://www.icehotel.se>

<http://www.spatialnorth.org/case-studies/finland/Saimaa-Pielinen%20World%20Heritage%20-%20jm.pdf>

Exempel 7

Att se Västernorrlands industriella arv som en tillgång

I projektet ISKA i Västernorrland var målsättningen att aktivt använda områdets historia, med två hundra år som industriort på nacken, som bas för nya initiativ inom fält som forskning, upplevelseindustri, kulturell turism och teknikutveckling. Projektet pågick från år 2000 till 2005.

Västernorrland är ett län som domineras av stora exportföretag med ständigt minskande personalstyrka. Befolkningen identifierar sig med dessa typer av verksamheter vilket gör att det vissa gånger kan vara svårt att få gehör för förslag på alternativa vägar mot utveckling. Inom ISKA används därför det industriella arvet

aktivt som ett verktyg för att förena lokala föreningar, företag, intressegrupper, politiker och tjänstemän. Projektet har skapat flera direkta effekter, 30 nya företag och 80 nya jobb har till exempel skapats. Ett ännu viktigare resultat är att det traditionella tankesättet där tillväxt kopplats till storskalig verksamhet inom tillverkningsindustrin utmanats. Det har bidragit till att visa hur kulturarvet kan utgöra en bas i arbetet med att skapa vitala lokala ekonomier.

<http://www.iska.nu>

Exempel 8

Satsning på nytt varumärke för att främja mat av hög kvalitet från Jämtland

År 2005 lanserade företaget Servicegruppen i Östersund varumärket Smakriket Jämtland. Produktsortimentet inkluderar röding, renkött, älgkött, ost, bröd, grönsaker, bär, svamp, glass, sylt, juice och andra drycker. Utvalda restauranger har även fått utmärkelsen Smakriket restaurang.

Oberoende av detta har Jämtland även kommit att bli hem för resurscentret Eldrimner med fokus på småskalig produktion av mat av hög kvalitet. Centret erbjuder rådgivning och stöd åt småskaliga producenter och främjar aktivt regionala traditioner inom matproduktion.

I Jämtland drivs även projektet Turism 2020 tillsammans med grannlandet Härjedalen. Inom detta samarbete har projektet GAS-TUR utvecklats. I fokus ligger att utveckla turismarrangemang och aktiviteter kring det lokala mathantverket. I ett första steg får matföretag stöd att utveckla aktiviteter för att locka turister, i ett andra steg letas paketlösningar där aktivitet och boende kombineras. I ett sista steg utvecklas marknadsföring och försäljning av paketen. Från finska Kainuu finns nu intresse av att importera den metod som GASTUR tagit fram och använda den för att utveckla sin region.

<http://www.smakriket.se>

<http://www.eldrimner.com>

http://www.jamtland.se/index.php?option=com_content&view=article&id=1546&Itemid=1382&lang=sv

FoU i världsklass inom specifika branscher

Skillnaderna är stora mellan det glest befolkade norr och andra europeiska områden med liknande befolkningstäthet vad gäller förutsättningar för forskning, utveckling och innovation. Redan idag finns nämligen forskningsmiljöer i flera olika mindre städer inom regionen till skillnad från många andra rurala områden. Men dessa forskningsinstitutioner är små. Ur europeisk synvinkel så hamnar de i skymundan bakom stora centrala miljöer. Men trots att de må vara relativt okända för personer utanför regionen, som inte arbetar inom samma nisch, så är de väldigt viktiga regionalt. De bidrar inte minst till att stärka både näringslivet och lokalbefolkningens självbild.

Visionen är att ytterligare förstärka sin position som en FoU-intensiv region år 2020. Detta ska förverkligas genom riktade satsningar på omsorgsfullt utvalda branscher.

År 2020 ska det även finnas attraktiva möjligheter för högre utbildning som också lockar utländska studenter till området. Detta har då möjliggjorts av riktade investeringar inom ett begränsat antal områden där särskild kompetens utvecklas. I tillägg erbjuder institutioner för högre utbildning ett brett utbud av kurser som gör det möjligt för de studenter som önskar att studera till olika examen inom regionen. Dessutom har insatser för att främja livslångt lärande intensifierats.

Bakgrund

Att det redan idag finns forskningsmiljöer spridda över området, även på små orter, har en positiv påverkan på inställningen på dessa platser. De har en hög ambitionsnivå vad gäller social och ekonomisk utveckling.

Inom det glest befolkade norr finns en vilja att ytterligare utveckla möjligheterna för forskning och utveckling trots EU:s fokus på stora centrala miljöer i detta sammanhang. Erfarenheterna från regionen visar att forskningsmiljöerna inte begränsas av att ligga i ett litet samhälle långt från större städer, utan att begränsningarna istället kommer av språk, kultur och institutionell kapacitet. För att tydligare visa vikten av forskning utanför de mest centrala regionerna på EU-nivå, behöver det glest befolkade norr understryka möjligheterna att fokusera på lokala industriers behov och utveckla de nära relationer som gör det möjligt att skapa innovation hos små utspridda FoU-team. Området kan visa på hur denna typ av aktiviteter väl kompletterar de större centralt lokaliserade forskningsinstitutioner som EU satt i fokus.

För att ytterligare utveckla kunskapsintensiteten inom regionen behövs en tydligare strategi som bygger på områdets styrkor. Flexibilitet och reaktivitet hos de mindre universitet och forskningsorganisationerna är en styrka.

En utmaning för dessa avlägsna små miljöer är att locka experter och hålla sig uppdaterade inom sina respektive fält. Detta kräver ständiga insatser, men goda exempel på institutioner som lyckas finns redan idag.

En annan utmaning är finansiering. Här föreslås att en viss andel av inkomsterna från områdets råvaruproduktion förs över till en fond för forskning, utveckling och innovation.

Förslag om att styra denna genom så kallade ”quadruple helix-partnerskap” har förts fram. Universitet, industri, politik och civilsamhälle skulle då vara representerade. Att involvera det civila samhället skulle göra att området kan testa mera integrerade ansatser för att utveckla FoU, där samhället skulle kunna fungera som testlab i olika projekt.

Åtgärder

För att utveckla FoU och innovation inrättas en specifik fond finansierad av inkomster från råvaruindustrin. Kontakterna med forskningsmiljöer i nordvästra Ryssland stärks även för att dra lärdomar av expertis därifrån. Ett gemensamt synsätt på hur det regionala styret över FoU och innovation ska se ut tas fram. Det visar en bild av regionen som ett område i framkant inom utveckling av en integrerad strategi för FoU där representanter från industrin, politiken och civilsamhället alla finns med.

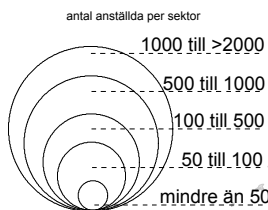
För att utveckla högre utbildning säkerställs att finansieringsmöjligheter inte uteslutande gynnar större institutioner. I tillägg utvecklas nätverk för samarbete mellan institutioner för högre utbildning inom området, och mellan dessa och externa aktörer, särskilt över nationsgränser och inom den arktiska regionen. Därutöver bör balans mellan utvalda områden för utveckling av specifik spetskompetens och regionens behov av bredare utbildningsmöjligheter, både i fråga om grundutbildning och livslångt lärande skapas. □

Center för forskning och teknikutveckling inom NSPA

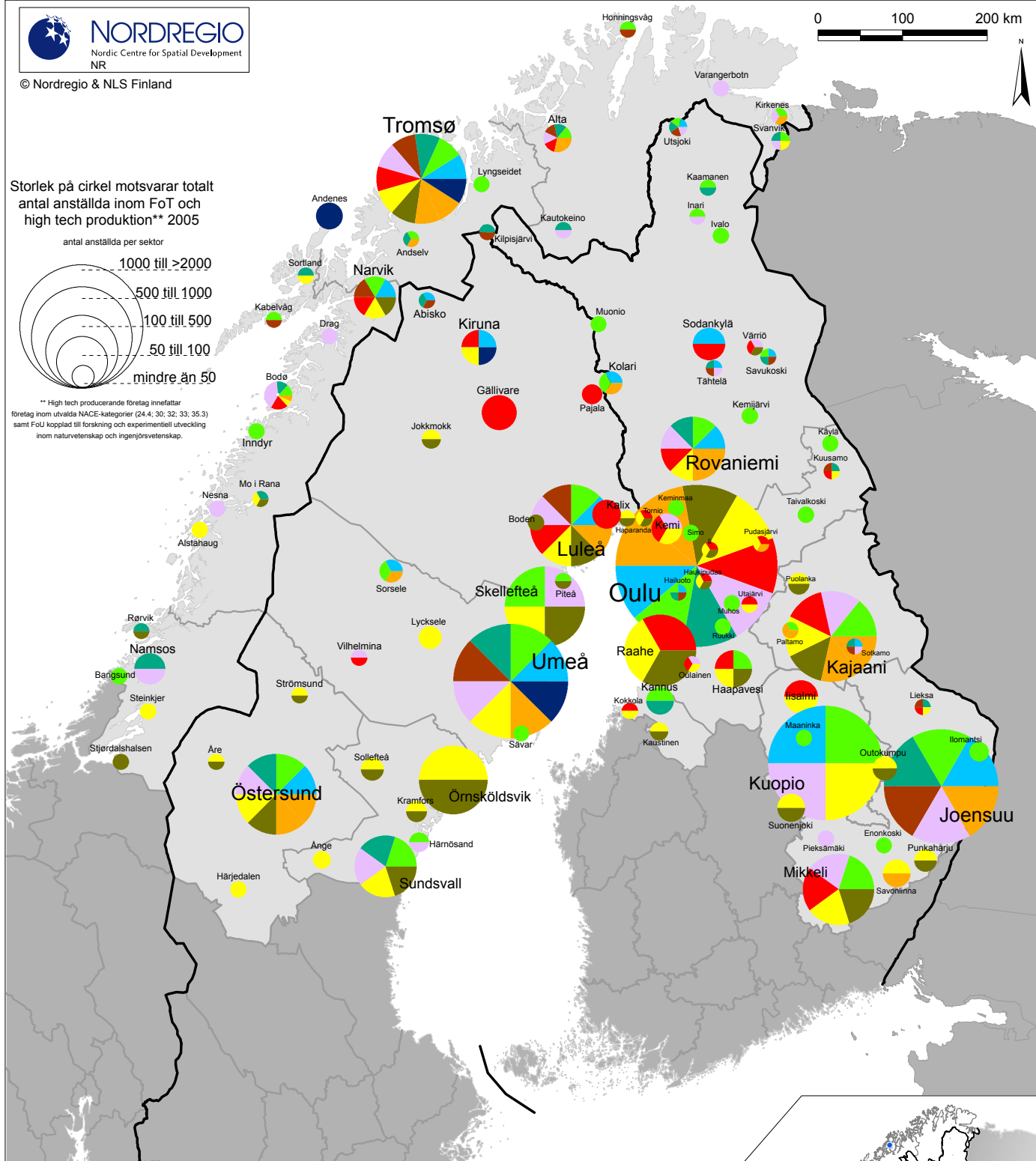
Det finns ett antal Forsknings och Teknikutvecklingscenter (FoT) i regionen, inte bara i de största städerna utan även i mindre. Trots de små forskningsmiljöerna ha flera positionerat sig som världsledande inom specifika områden. Som sådana är de högst relevanta för utvecklingen av sina lokalsamhällen. Det finns ett behov av att understryka vikten av dessa forskningsmiljöer på både den nordiska och den europeiska nivån där de tenderar att ignoreras på grund av sin storlek (nedre högra kartan).

Storlek på cirkel motsvarar totalt antal anställda inom FoT och high tech produktion** 2005

** High tech producerande företag innefattar företag inom utvalda NACE-kategorier (24.4; 30; 32; 33; 35.3) samt FoU kopplad till forskning och experimentell utveckling inom naturvetenskap och ingenjörsvetenskap.

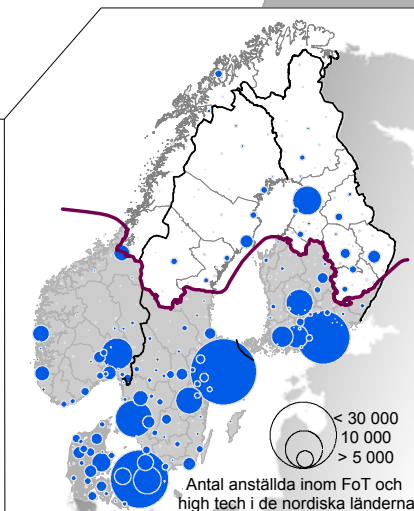

Viktiga center för FoT* visat per stad, antal anställda & inriktning

	Atmosfärvetenskap Meteorologi Klimatologi		High-tech IT, Bioteknik, Miljöteknik, Medicin, Biomedicin, Telemedicin
	Naturresurser och miljö Vattenstudier, Skog-virkesstudier, Mänsklig påverkan, Luftföroreningar, Föroreningar och Växthusgaser		Övriga branscher Flera innovativa industrier inom olika enskilda områden
	Biologi Zoologi, Iktologi, Ekologi, Marinekologi, Ekosystem, Biodiversitet, Botanik		Regional Utveckling och Turism Förvaltning markanvändning, Samhällsplanering, Turismutveckling
	Geovetenskap Geologi, Seismologi, Geofysik, Mineralogi, Fysisk Geografi, Hydrologi, Havsforskning		Flygteknik, rymdfarkoster eller studier av yttre rymden
	Social Utveckling och Kultur Kultur & arv, Samiska studier och språk, Utbildning, FoU främjande finansiering, Välstånd, Hälsa och sjukvård, Alternativ medicin, Flera övriga områden med anknytning till sociala studier.		Entreprenörskap och Företagsutveckling Företagsinkubator, ledarskapsutbildning, Främjande av nätverkande och involvering av intressenter. *Kunskapscentrum / Multipolis inräknade i denna kategori

*Innefattar Forskningsinstitut, Forskningsstationer, Nationella institutioners forskningsenheter, Forskningscenter inom universitet och Multipolis.

Källa data: Arctic Centre database, FoU-institutioners hemsidor

Sammanhängande regionala transportsystem

Avstånd är inte ett hinder för kontakter, det är däremot avsaknaden av kommunikationsmöjligheter. Trots att till exempel Kina ligger på andra sidan jorden är exporten till Europa enorm och i jämförelse ligger det glest befolkade norr nära den europeiska marknaden. Transportsystemet utgör en grundläggande bit i det pussel av åtgärder som tillsammans gör det möjligt att förverkliga utvecklingsambitionerna ovan. Visionen för 2020, och listan på åtgärder för att nå visionen, visar att infrastruktur är en prioriterad fråga och att omfattande insatser eftersträvas.

Visionen är att området genom förbättrade transportsystem år 2020 utgör en integrerad region som upplever en ökande öst-västlig trafik. Transportinfrastrukturen utvecklas efter transnationella strategier som etablerats med Barentsregionen, Östersjöregionen och en utvecklad samverkan med Ryssland i åtanke.

Effektiva maritima nav vid Östersjön och Norska havet är väl sammanlänkade med väg och järnväg och fungerar som in- och utkörsportar åt hela regionen.

De ekonomiska relationerna till Ryssland har intensifierats då den förbättrade infrastrukturen inneburit att samarbetsprojekt vuxit fram i allt snabbare takt inom näringslivet. Dialogen med ryska aktörer är i större utsträckning grundad på ömsesidiga långsiktiga åtaganden och gemensamma strategiska målsättningar. Detta har förbättrat infrastrukturen och underlättat för flöden över gränserna. Som ett resultat har gränsöverskridande verksamheter ökat markant inom alla sektorer.

Inom regionen genomförs dessutom systematiskt strategier som minskar påverkan av förändringar i energipris på både transportsystem och bosättningsmönster.

Bakgrund

Inom EU målas en bild av det glest befolkade norr som ett perifert område med låg tillgänglighet upp. Den bilden behöver nyanseras och differentieras. De största problemen är inte avstånden utan avsaknad av logistikcentra och stor-driftsfördelar samt låg tillförlitlighet kring transporter på grund av begränsad infrastrukturkapacitet. Fokus bör därför ligga på att identifiera flaskhalsar för export, uppmuntra interregional mobilitet och bättre koppla samman olika transportsystem och transportmedel inom regionen. Målet är att utveckla infrastrukturlösningar som underlättar för både export och turism och samtidigt kan öka mobiliteten hos befolkningen inom området.

Hela EU skulle vinna på att utveckla infrastrukturen inom regionen. Beroendet är ömsesidigt, Europa importerar strategisk viktiga råvaror från det glest befolkade norr samtidigt som norr är beroende av den europeiska marknaden för att kunna exploatera sin råvarupotential fullt ut. Samtidigt skulle hela Europa vinna på utökad samverkan med den växande ryska marknaden och de ryska företagen.

Ett tydligare sammanlänkat transportsystem och samverkan kring transporter inom regionen kunde dessutom öka näringslivets kontakter inom området och bidra till att göra

området till en tydligare ekonomisk makroregion och inte minst säkra de sydgående transporter till resten av Europa.

Transportsystemet behöver förstärkas både i öst-västlig och nord-sydliga riktning. Regionen har, inte minst med tanke på förändringar i Ryssland och eventuella arktiska transportleder, en potential att gå från europeisk periferi till mötesplats mellan öst och väst.

Den Botniska korridoren som sträcker sig längst den finska och svenska kusten är central i utbyggnaden av transportsystemet. Den präglas idag av flaskhalsar och kapacitetsbrist men kan komma att ännu tydligare bli navet som kopplar samman både öst-västliga och nord-sydliga system för inomregional transport och transport från Asien och Ryssland. Ambitionen är att låta transportsystem och transportmedel komplettera varandra genom att koppla ihop dem i sammanhängande system.

Exempel på viktiga transportleder som sammankopplas med korridoren är Norra axeln som har tydligt internationellt fokus och som löper från Narvik till Sankt Petersburg. Fler exempel på leder till Ryssland är Salla-Alakurtti korridoren, North East Cargo Link och Finnfive. De beräknas inte bara transportera gods utan även turister och pendlare. Järnväg mellan Kirkenes och Murmansk skulle dessutom kunna skapa förutsättningar för en gemensam hamn över den norsk-ryska gränsen vilket skulle underlätta för exploatering av gas, olja och andra naturresurser vid regionens norra kust.

En intern transportled som beräknas stärka exportinfrastrukturen är järnvägen mellan Tornio/Haparanda och Kolari (med eventuell förlängning till norska Skibotn). Den är viktig för den planerade gruvverksamheten i Pajala/Kolari. En betydelsefull intern öst-västlig led är ViaNordica (E12) som går från Mo i Rana i väst till Helsingfors i öst. Vikten av denna kunde ytterligare stärkas av en fast förbindelse över Kvarken mellan Vasa och Umeå.

Trots att det inom det glest befolkade norr finns ett antal möjligheter för energiutvinning genom vatten-, vind- och vågkraft samt överskottsenergi från industrier och även fossila bränslen i Barents hav så regleras både priser och tillgång på större marknader. Den stora potentialen för energiutvinning minskar alltså inte behovet av att skapa regionala strategier för energieffektivisering. Effektiva och robusta system för rörlighet spelar en huvudroll här.

Parallellt med att den fysiska infrastrukturen stärks behöver även bredband byggas ut. Utbyggt bredband minskar beroendet av transporter och den sårbarhet som de långa

avstånden för med sig och ökar möjligheterna till distansarbete och e-tjänster. I regionen finns redan goda exempel på hur nya samverkansformer mellan offentliga och privata aktörer kan utvecklas och regleras för utbyggnad av bredband. Behovet för utbyggnad finns nämligen men den glesa befolkningsstrukturen gör utbyggnaden mindre attraktiv för privata företag.

Åtgärder

En viktig åtgärd är att arbeta för att ge den Botniska korridoren prioriterad TEN-status genom att låta den bli del i kärnnätverket inom TEN-T. Även vissa strategiska öst-västliga korridorer inom det glest befolkade norr bör inkluderas i

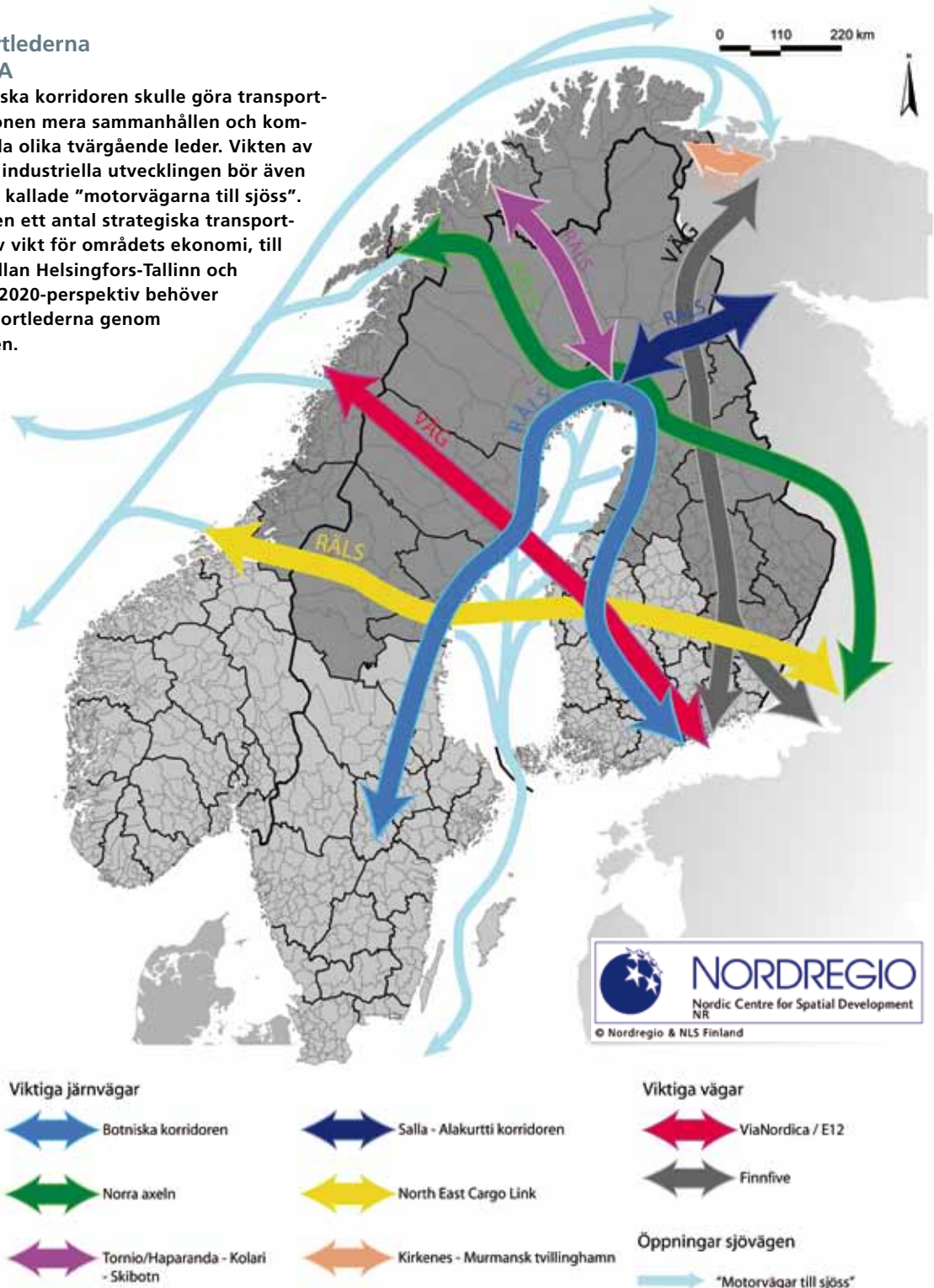
TEN-nätverket och prioriteras i nationella infrastrukturplaner.

EU-stödet för att främja gränsöverskridande infrastruktur mellan regionen och Ryssland behöver utökas. Det ger smidiga gränspassager då både tekniken och administrativa procedurer förbättras. Koordineringen vertikalt mellan europeiska, nationella och regionala aktörer bör förbättras dels vid infrastruktursatsningar som siktar mot den ryska marknaden, men även vid vissa strategiska öst-västliga korridorer inom regionen.

En gemensam strategi bör även tas fram inom det glest befolkade norr för att utnyttja möjligheterna som de potentiella arktiska sjövägarna medför. □

De viktigaste transportlederna att utveckla inom NSPA

Utvecklingen av den Botniska korridoren skulle göra transportinfrastrukturen inom regionen mera sammanhållen och komplettera och sammankoppla olika tvärgående leder. Vikten av transport till sjöss för den industriella utvecklingen bör även understrykas genom de så kallade "motorvägarna till sjöss". Som visas på kartan är även ett antal strategiska transportlänkar utanför regionen av vikt för områdets ekonomi, till exempel kopplingarna mellan Helsingfors-Tallinn och inom Öresund. Sett ur ett 2020-perspektiv behöver även de potentiella transportlederna genom Arktis integreras i modellen.

Proaktiva och reaktiva visioner för det glest befolkade norr

Arbetet med att ta fram denna vision har sammanfört ett stort antal regionala aktörer, både tjänstemän, politiker och forskare. Det har bidragit till att ge en tydligare bild av områdets variation vad gäller ekonomiska och sociala situationer och visat att många olika ståndpunkter existerar i utvecklingsdebatten.

Inom regionen finns en god institutionell, industriell och social förmåga att möta nutida och framtida utmaningar. Styrkan inom regionens Forskning och Teknikutveckling (FoT) visar att visionen om att basera ekonomisk utveckling på kunskapsintensiva aktiviteter inte är en önskedröm. Många av områdets globala kopplingar vad gäller handelsmässiga, industriella eller institutionella samarbeten och flöden är inte beroende av att storstadsregioner hjälper till att knyta kontakterna. De hanteras istället direkt av regionala aktörer. Därför passar det glest befolkade norr inte in i den allmänna synen på europeiska perifera och glesbefolkade områden. Dess utvecklingsmöjligheter bygger inte på ett behov av att kopplas samman med europeiska kärnområden utan kan baseras på en kombination av interna naturresurser och förmågan att mobilisera humankapital.

Demografin är den centrala utmaningen inom hela det glest befolkade norr. En viktig komponent i visionen för 2020 är att förändra synen på området, och särskilt dess landsbygd, och göra det mer attraktivt för kvinnor, unga och immigranter. Detta kräver insatser inom kommunikation och varumärkesprofilering baserade på områdets befintliga kvaliteter. Det innebär också att konkreta åtgärder måste genomföras för att identifiera könsbundna värdenormer där traditionellt manliga värden ges företräde, inom lokala hierarkier och utvecklingsplaner. Sammantaget behöver det glest befolkade norr en strategi för sin hållbara sociala utveckling.

Skälen till att området inte kan förväntas behålla sin befolkning enbart med hjälp av eko-

nomisk utveckling är flera. Det viktigaste är att många av arbetsmarknaderna inom regionen är så små att de måste vara specialiserade, och därför blir sårbara för ekonomiska cykler och fluktuationer i världsmarknadspriserna. De vissa gånger dramatiska sociala effekterna av sådana ekonomiska nedgångar, och motsvarande mediala täckning, ger intryck av återkommande kriser i regionen, en underskattning av den ekonomiska nyttan av verksamheter inom området och ett intryck av att området har en lägre ekonomisk verksamhet än vad som är fallet. Detta gör det desto viktigare att förbättra kommunikationen kring nyttan av verksamheter i regionen ur ett långsiktigt perspektiv. Det skulle öka förståelsen för högre kostnader för infrastruktur och tjänster på dessa platser.

Ekonomiskt och socialt robusta lokalsamhällen är med andra ord centrala i visionen för det glest befolkade norr 2020. Strategier måste syfta till att öka områdets motståndskraft mot externa chocker. Det görs till exempel genom diversifiering, strategiska val av ekonomiska nischer och åtgärder för att i ökad utsträckning cirkulera inkomster från industrin inom lokala och regionala ekonomier.

Att positionera regionen i ett europeiskt och globalt sammanhang och lyfta fram områdets roll både inom gränsöverskridande industriella aktiviteter och mer allmänt inom ekonomiska och ekologiska system är en viktig del av visionen. Det handlar inte bara om att förändra faktiska förutsättningar inom regionen, utan också om hur allmänheten ser på det glest befolkade norr. Syftet är att visa att regionalpolitik, till exempel gällande de ovan beskrivna demografiska utmaningarna, kan vara till nytta för Europa som helhet.

Anteckningar

A large, light blue rounded rectangle with a gradient background, containing 25 horizontal white lines for writing notes. The lines are evenly spaced and extend across the width of the rectangle.

Caféliv i Luleå. Foto: Anders Alm/Synk

NORDREGIO
Nordic Centre for Spatial Development.